

Ärade Statsminister!

Breven till statsministern om den ekonomiska politiken*

Här granskas ett stickprov på cirka ett halvt tusen brev skrivna till statsministern under 1992–95 i syfte att kartlägga brevskrivarnas uppfattning om hur svensk ekonomi och ekonomisk politik fungerar. Urvalet omfattar såväl brev adresserade till en borgerlig statsminister, Carl Bildt, som till en socialdemokratisk, Ingvar Carlsson. Av breven framgår att rättvisa och fördelning är långt mer centrala än tillväxt och effektivitet. Ekonomisk politik uppfattas som ett nollsummespel. Breven andas en stark tilltro till politikernas förmåga att styra det ekonomiska livet – förutsatt att de hyser de rätta värderingarna och de rätta insikterna. Brevskrivarnas ekonomisk-politiska världsbild bör vara en tankeställare för såväl media som den svenska ekonomikåren. Hur kan allmänhetens kunskaper om svensk ekonomi förbättras?

Varje dag strömmar brev in från svenska folket till statsministern. De täcker ett brett register av frågor. Vi har granskat ett urval på ungefär ett halvt tusen brev, adresserade till statsministern, i syfte att kartlägga brevskrivarnas syn på ekonomi och ekonomisk politik. Vi har valt att studera breven till såväl en borgerlig statsminister, Carl Bildt, som till en socialdemokratisk, Ingvar Carlsson. De inkommande breven är offentliga handlingar tillgängliga på statsrådsberedningens registratorskontor.

BO BECKER, tidigare sakkunnig i statsrådsberedningen under Carl Bildts tid som statsminister, är doktorand i finansiell ekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm.

LARS JONUNG, tidigare ekonomisk rådgivare till statsminister Carl Bildt 1992–94, är professor i national-ekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm.

Breven tas emot av det så kallade "brevsvaret" inom regeringskansliet. Här utformas också svarsbrev när så anses påkallat.

Vi har valt att analysera breven på följande sätt. Först grupperar vi dem efter politikområden. Sedan granskar vi de åsikter som redovisas i breven rörande den ekonomiska politiken. Vår diskussion illustreras med ett antal citat som vi anser representativa. De uttrycker brevskrivarnas ståndpunkter förhållandevis klart och begripligt. Citaten har inte redigerats. De innehåller följaktligen en del språkliga felaktigheter. Vad vi vet har ingen liknande undersökning gjorts tidigare av breven till statsministern. Vi har inte heller funnit någon motsvarande utländsk studie.

*Vi har fått värdefulla synpunkter från Lars Bergman, Fredrik Bergström, Olof Ehrenkrona, Carl B. Hamilton, Pontus Hansson, Bo Rothstein, Peter Stenkula, Ingemar Ståhl och Anne Wibbe. Titeln är hämtad från brev 3373/95.

Den statistiska bilden

Vår studie bygger på ett stickprov av brev som anlände till statsrådsberedningen under veckorna 42 och 47 under 1992, veckorna 1, 7, 13 och 19 under 1993 samt veckorna 3, 14 och 16 under 1995. De första sex veckorna inföll under Carl Bildts tid som statsminister, de senare tre under Ingvar Carlssons. Urvalet har gjorts för att täcka några veckor då vi anser att svensk ekonomi stod i fokus för nyhetsförmedlingen.

Färre brev var tillgängliga för vår undersökning än vad som totalt inflöt under varje vecka till regeringskansliet. Vissa brev överlämnades nämligen till andra delar av regeringskansliet än statsrådsberedningen, behandlades med förtur eller separat eller fanns inte tillgängliga för oss av andra skäl. Samtliga brev som inkom till "brevsvaret" vid undersökningstillfällena ingår dock i vårt material. Antalet är tillräckligt stort för att utgöra underlag för en enklare statistisk sammanställning.

Vi väljer att fördela breven på tre centrala områden för den ekonomiska politiken: (1) fördelningspolitik ("rättvisa"), (2) stabiliseringspolitik/krishantering samt (3) resursallokering/tillväxt ("effektivitet"). Detta är en traditionell gruppering, välkänd från grundkurserna i nationalekonomi. Många brev behandlar förvisso flera problem och områden, inte bara ekonomiska, och täcker därmed mer än ett politikområde. Vi placerar dock varje brev under en rubrik. Vi studerar också brevskrivarnas syn på politikens och politikernas makt och förmåga, utan att räkna detta som en självständig kategori. Synen på den politiska makten finns nämligen "inbakad" i nästan alla resonemang om ekonomi och ekonomisk politik.

Indelningen av breven efter ämnesområden framgår av *Tabell 1*. Tabellen visar att fördelningspolitik, dvs "rättvisa", är det mest frekventa temat hos breven. Stabiliseringspolitik ("samhällsekonomisk balans") och tillväxt ("effektivi-

tet") inbjuder till långt färre kommentarer.

Innan vi granskar brevsörden bör det påpekas att brevskrivarna troligen inte är helt representativa för det svenska folket eller väljarkollektivet. Många av de brev som anländer till statsrådsberedningen präglas av en önskan att "avreagera sig" – att få säga sin mening. Brevskrivarna är i vissa fall upprörda över företeelser långt bortom regeringens – och det politiska systemets – räckvidd, men vänder sig likväl till statsministern.

Brevens innehåll

För att närmare redovisa brevens innehåll gör vi ett urval av citat uppdelade på de tre politikområdena. Breven identifieras här med sina diarienummer, ibland med författarens förnamn. Av *Tabell 1* framgår att ungefär hälften av alla brev som postats till statsministern har ekonomi som sitt huvudtema. Ekonomiska frågor är en angelägenhet av stor betydelse för brevskrivarna.

Fördelningspolitik och rättvisa

Den vanligaste kategorin brev med anknytning till ekonomi berör fördelning enligt *Tabell 1*. Den omfattar 29 procent av Carl Bildt-skörden och har en ännu högre frekvens hos Ingvar Carlsson. Bara frågor rörande invandring och invandrare kan konkurrera om tätplatsen.¹ Rättvisa är ledmotivet i denna kategori. Bitterhet och intensiva känslor av att vara förfördelad är återkommande. Den individuella välfärden utvecklas inte som den borde. Sällan anser någon att detta beror på att den allmänna ekonomiska utvecklingen är dålig. Nej, det handlar om att politiker är elaka eller omdömeslösa när de ger

¹Vi har valt att inte analysera brev rörande invandringen under rubriken "ekonomisk politik" även om många av dessa berör ekonomiska aspekter.

Tabell 1 Gruppering av breven efter politikområden

Statsminister	Carl Bildt	Ingvar Carlsson
Period	v 42, 47, 1992 samt v 1, 7, 13, 19, 1993	v 3, 14, 16, 1995
Under perioden inkomna brev	1338	829
Antal granskade brev	255	300
Andel av de granskade breven som behandlar ekonomiska frågor	53%	43%
Därav:		
Fördelningspolitik	29%	31%
Stabiliseringspolitik/ krislösning	11%	3%
Resursallokering/tillväxt	9%	3%

mer till andra grupper. Frågor rörande fördelning upplevs som fristående från och uppenbarligen som mer betydelsefulla än problem kring skapande av välfärd och tillväxt.

De som framför allt uppstår "orättvisa" förmåner är i nämnd ordning: invandrare, politiker och finansvalpar, alternativt bankchefer. Tyngdpunkten förskjuts under den studerade perioden från de senare till politiker och dessutom till näringslivets toppar i största allmänhet.

Talet om att "vi har levt över våra tillgångar", en återkommande metafor framförallt under 1992 och 1993, upplever många som tvivelaktigt, t ex i brev 5340/92: "Jag tycker inte att jag behöver betala 80-talets slöseri. Jag har nämligen inte deltagit i något slöseri, min och min familjs levnadsstandard är oförändrad sedan slutet av sjuttioalet, vi betalar våra skulder på hus och bil i rätt tid och vi lever absolut inte över våra tillgångar."

De som vill förklara dålig reallönetillväxt med "för stor" konsumtion och spekulation har uppenbarligen ett pedagogiskt problem. Andras eventuella slöseri och excesser motiverar inte brevskrivarna

till egna besparingar. Detta illustreras av brev 6056/92: "Jag är mycket irriterad på den politik som förs, det är alltid dom vanliga människorna som får betala för misstagen i samhället, som görs av mycket högavlönade personer. Vart tog alla pengarna vägen är en fråga som allt oftare ställs bland oss vanliga människor?"

Att vissa offer måste göras i krisens spår är inte en främmande tanke. I brev 1905/93 anser författaren att arbetslöshetsersättningen måste sänkas till 80 procent, men också: "Jag anser även att alla över 150.000 i inkomst skall erlægga en progressivt ökande extraskatt för att vi gemensamt skall lyckas få ner det galopperande budgetunderskottet så att detta inte behöver ärvas av våra barn och barnbarn." Detta brev är ett av de få som beaktar fördelningsfrågornas temporala aspekter.

I brev 15/93 redovisas en beredskap för uppoffringar under förutsättning att bördorna fördelas jämnt: "Ni ska nu slopa 2 st. semesterdagar för ett visst antal arbetare och tjänstemän. Ni tar dessa dagar från de som har sämst semester ... jag kan själv tänka mig att avstå från dessa,

MEN då ska samtliga som åtnjuter semesterdagar avstå 2 dagar...". I brev 3976/95: "Bra att du ilsknar till mot marknadens aktörer!...Vi finns som har en del utrymme kvar...Men vissa grupper lål inte mer bördor, gamla o sjuka, arbetslösa, barnfamiljer med låga inkomster."

Barnfamiljerna är ett känsligt besparingsområde. Tvåbarnsmamman Marie skriver i brev 3536/95 att hon inte vill ha sänkt barnbidrag men har ett alternativ: "Ett tips på sparförslag slopa flerbarnstillsägget för alla (3e barnet och fler) inkomstpröva barnbidraget och slopa det för alla som tjänar 600.000 kr el mer".

Pensionärer erfar att värdet av deras pensioner urholkats och anser att regeringen låter dem bära oförtjänta bördor, se t ex 6056/92: "Den äldre (generationen, vår anm.) i samhället har väl all rätt att ha det bra på gamla dar, dom har jobbat hårt för något bättre ... Jag får ut idag ca. 7000:-/mån. Vad blir det kvar när Ni gör så stora besparingar på oss som inte har någon hög inkomst. Ta från dom rika och ge dom fattigare. Den inblick jag givit Er i rikstan om min situation skulle kanske vara lite mer detaljerad för att ni skall tänka till för oss människor som har det svårt. Men ett rop på rättvisan om ett värdigt liv når säkert fram."

En förklaring till att pensionerna utvecklas dåligt kan vara stödet till invandrare, enligt brev 6007/92: "Skicka hem alla invandrare som inte har svenskt medborgarskap som har det bättre än dom sämst ställda. Till och med a-lagarna har det bättre. Ska man vara tvungen att göra sig av med både radio TV och telefon? Kallar ni det rättvis fördelning av resurserna? Dom sämst ställda ska inte vara med och betala för dom svindlande affärer som banker och andra institutioner gör". Georg menar i brev 3990/95 att pensionärer och arbetslösa står mot bistånd och flyktingar – han anser att de förra får för liten del av kakan.

Alla med synpunkter på fördelningspolitiken är inte ute efter högre bidrag. Vissa

önskar lägre skatt – exempelvis som i brev 1122/93: "Tänk lite mer på ensamföretagare som varit igång ett tag och 'klarar sig' – det är inte bara nystartade som är viktiga – en annan sak som glöms i Er politik, vilket gjort mig mycket besviken, det är ensamstående föräldrar. Vi är rätt många och vi vill också klara oss själva. Vi är inte heller sossar allihop som väntar på nya bidrag."

Våren 1995 är många negativa till den socialdemokratiska regeringens och statsminister Ingvar Carlssons insatser på fördelningspolitikens område: "Du nämner inte med ett ord om att konjunkturerna hjälpt dig med det lilla du gjort. nej du Ingvar, då hade det ju inte låtit, att ni varit så duktiga". Brevskrivaren fortsätter "När det gäller fördelningspolitiken liknar hela sossereg. en bakvänd Robin Hood.". Denna typ av åsikt är ofta uttryck för besvikelse i förhållande till inledningsvis högt ställda förväntningar på den nya s-regering som kom till makten efter valet 1994. My, SSU:are, beklagar i brev 537/95 att "Ni tar ju bara från LO-folket". Marian anser i brev 591/95 att "det är höginkomsttagarna som tjänar mest på er politik".

Kritiken motsvarar den Carl Bildt tidigare fick ta del av, exempelvis i brev 6007/92: "Har ni tänkt att svälta ut dom sämst ställda barnfamiljer handikappade och pensionärer? För att ni ska få ändå mer i era förut feta plånböcker?". Bankdirektörer tjänar pengar på att missköta sina företag, men vanliga människor får stå sitt kast vid eventuella misstag", enligt brev 6056/92: "Den lilla människan har inte någon att gå till om man har satt sig i en ekonomisk situation för att få hjälp, var finns rättvisan???...". Leif A talar för många brevskrivare när han efterlyser en "Rättvis, solidarisk fördelningspolitik" i brev 4026/95.

Stabiliseringspolitiken och krisen

Stabiliseringspolitiken och den ekonomiska krisen berörs mindre frekvent och

mindre grundligt än fördelningspolitiken: 11 procent av Carl Bildts brev respektive 3 procent av Ingvar Carlssons behandlar detta område. Efterfrågestimulans i olika former är huvudreceptet för att få "fart" på svensk ekonomi. De lösningar på den statsfinansiella krisen som föreslås är som regel orealistiska och/eller otillräckliga enligt gängse nationalekonomisk teori. En diskussion av reformer av en omfattning som skulle kunna balansera budgeten på sikt lyser med sin frånvaro.

Det bjuds på en uppsjö av tips för hur krisen kan lösas. Företagandet ges en viktig roll i några brev. I brev 1988/93 tecknas en dystert bild av läget för företagsamheten: *"Den 'sjunkna' svenska kronan med fördyrad import och valutaförluster; bankernas räntemarginaler och framförallt den politiska oron har försatt vårt och ett mycket stort antal svenska företag i en omöjlig situation"*. I brev 5955/92, där författaren önskar finansiellt stöd till småföretag, är det största problemet konkurserna: *"Kapitalförstöringen, som alla konkurser förorsakar, är i den omfattning vi nu bevittnar helt förödande för landets ekonomi...en stor del av den gå-på-anda och konstruktiva kreativitet som är och måste vara drivkraften bakom Sveriges 100.000-tals småföretagare kommer att knäckas för överskådlig framtid"*.

Skattesänkningen är en väg i brev 5302/92: *"För att bekosta vägar broar sociala sjukvård osv som ej ger inkomst till landet måste industrin först o främst prioriteras. Den är ju basen. Förslaget är sänk elpriset till 20 öre kwh rakt över för alla. Industri som privat. Privata får mer att handla för. Industrin mer pengar för investering"*. En vanlig rekommendation är: *"TA BORT BYGGMOMSEN, Ni får lika mycket skattepengar på att det byggs lite mer och byggjobbare får arbete"*. Se brev 1098/93.

Besparingar föreslås i några brev för att bekämpa krisen. Deibi skriver i brev 4018/95: *"Det är Sveriges skattefuskare som står för vår statsskuld sett över 2-3*

år" underförstått de skall *"klämmas åt"*. I brev 3977/95 identifieras Estland som en viktig källa till potentiella besparingar i statens budget: *"Vi kan klara av penningkrisen snart om vi slutar slänga pengar till alla länder, och i synnerhet Estland"*. Sven i 535/95 ser krislösningen i bl a lägre bistånd: *"Min generation (samma som Din) har alltid fått lära att har man inte pengar så får man avstå tills man får råd. Samma sak borde gälla för ett lands finanser. VI HAR INTE RÅD MED EN MASSA BISTÅND OCH ATT TA EMOT INVANDRARNNA. Samtidigt drabbas, pensionärer, barnfamiljer och ungdomar"*. Håkan föreslår behovsprövning i 3981/95: *"Slopa alla generella bidrag och inför behovsprövning"* för att förstärka statsfinanserna.

"Kreativa" lösningar förekommer också – inte alltid förankrade i en rimlig uppfattning om deras effekter. Ninni föreslår i 4087/95: *"Varför inte sponsra en bingokväll till utlandsskulden eller något annat spel, där finns det pengar, det skulle gynna oss alla. Varför inte ta några hundratal extra från de som har pengar, det finns många rika i det här landet"*. Samarbete föreslås i vissa brev, framförallt under 1995, som en väg ut ur krisen. Maria uppmanar i brev 4072/95 statsminister Ingvar Carlsson att samarbeta med oppositionen: *"Agera enade och agera nu"*.

Några få brevskrivare är inne på att öka produktionen i industrin. Ett ovanligt recept kommer i brev 1965/93: *"Vi vet alla vilken prekär situation Sverige befinner sig i. Och vi vet också att något måste göras för att lösa krisen. Det pratas om stora besparingar, men det vet vi alla att det är inget som gör något åt krisen i sig vad som måste genomföras i Sverige är att vi lämnar 40-timmars arbetsveckan bakom oss. Den svenska arbetaren har alldeles för bra betalt jämfört med hur mycket vi producerar idag. Arbetskraften är med andra ord mycket dyr i Sverige. Om vi istället hade infört 50-60 timmars arbetsvecka med bibehållen tim- eller*

månadslön (...) då hade kostnaderna för företagen sjunkit drastiskt”.

Erwin i brev 3373/95, tar upp frågan om avvägningen mellan offentlig-privat sektor: *”...cheflönerna och politiker lönerna skall sänkas med 30%, som i riksdan, de kommunalanställda med 20%. Då blir inte lika intressant att sitta kvar i kommunens säkra jobb. Man söker sig till den privata sektorn”.* Förslaget speglar en något djupare analys än vad som är vanligt i breven i och med att ändrade incitament diskuteras som en del av en krislösning.

Resursallokeringspolitik (effektivitet och tillväxt)

De brevskrivare som behandlar frågor om tillväxt har ofta ett perspektiv som inriktar sig på utbudssidan av ekonomin. De är betydligt mer positiva till den borgerliga regeringens politik än övriga som skriver 1992–93. Välfärdsstatens excesser tolkas som roten till krisen och den dåliga tillväxten. Skuldfrågan reds ofta ut noggrant. En sjättedel av breven till Carl Bildt och en tolfte del av breven till Ingvar Carlsson hamnar i denna kategori.

I brev 1091/93 är författaren förvånad över att *”så många i vårt land inte insett att vad vi upplever idag, till absolut övervägande del, beror på den sanslösa ’välfärds politik’, som förts i nästan femtio års tid”.* Detta är ett huvudbudskap i denna kategori av brev. En brevskrivare (1910/93) lastar socialdemokraterna för dagens läge: *”Socialdemokraterna har med sin långvariga politik med förmynderi och spridande av allehanda förmåner skapat en nation där huvuddelen av individerna nu bara kan ställa krav på det offentliga och sin omgivning, men helt glömt bort sin egen roll och plikt i samhället”.*

Inte bara socialdemokraterna får stå i skamvrån. På det hela taget är alla politiker parasiter, menar Roger i brev 3599/95: *”Läste till min fasa i tidningen Företagarna vad ni ickeproduktiva ordbajsare*

ställer till för oss hantverkare som producerar saker för bl.a. export, och som till syvende och sist är de som betalar era feta löner, genom alla skatter och konstiga avgifter!”.

Även fackföreningarna får bära ansvaret för situationen. I brev 1932/93 påpekar författaren, apropå ett strejkvarsel från Handels, att *”Det är den enskilda människan som skall drabbas av den fackliga organisationen. En sådan gisslansituation är ett bevis på att inga medel skys när det gäller ett stereotypt vanetänkande från den Casino-ekonomi som våra politiker byggde upp under några årtionden fram till dagens osäkerhet i ekonomin och nu sänkt Sveriges kreditvärdighet i flera steg. Vi kanske behöver tänka lite längre och djupare nu och endast bruka det vi har eller vet att vi kan betala för”.* En brevskrivare påpekar om de senaste decenniernas offentliga expansion: *”På den politiska scenen symboliserade kulisserna inte längre utan identifierade den välfärd man vill uppnå. Välfärden ersattes av välfärdsapparaten”* enligt brev 1973/93.

Politiker och marknaden

De brev som handlar om politikernas makt över ekonomiska förlopp är svåra att separera från övriga ämnesområden. Många brevskrivare betraktar politiker som verkliga makthavare med en omfattande och direkt kontroll över exempelvis priser och löner. Politikern har ansvar för allt, inklusive enskilda öden. De misslyckas ändå med att skapa ett rättvist samhälle, främst på grund av tre skäl: marknadens, ibland bankernas inflytande, oförmåga att förstå *”vanliga människors”* belägenhet samt bristande moral eller välvilja.

I brev 5983/92 skriver författaren *”Jag anklagar...Regeringen för att den gjort mig arbetslös och inte har gett mig något nytt arbete på nästan 11 månader, som jag har gått arbetslös”.* Ett exempel på den gängse tilltron till politikernas makt är Viola, som

i brev 3378/95 föreslår ett golv och tak för månadslöner på 15 000 och 50 000 kronor, och fortsätter med följande: *"Innan A-kassseers. tullas på för de som bara har en mindre tjänst, tycker vi att ni behöver arbeta för att alla skall få den möjligheten som heltidsanst. är. Lagstifta gärna om det är enda möjligheten".*

Att breven andas bitterhet och förtvivlan är föga förvånande när brevskrivaren anser att regeringen kan styra arbetslösheten men ändå väljer att stå passiv. En förklaring till sådant orättfärdigt beteende är att regeringen inte har den rätta sociala sammansättningen: *"Det finns inte en enda vanlig arbetare i regeringen. Det är bara en massa miljonärer som har sitt på det torra".* (6007/92).

En mer skeptisk syn på politikens möjligheter än vad som är vanligt uttrycks i brev 645/95 av Hans: *"... den ekonomiska utvecklingen styrs av så många parametrar som inte ngn kan ha kontroll på ..."*. Han representerar den lilla grupp som ser vissa gränser för politikernas makt. Brev 2573/93 förefaller inspirerat av Public Choice-skolans tankegångar: *"Barnomsorg, barnomsorg, vårdnadsbidrag. Partiledarna försöker överträffa varandra. Allt endast för att vinna röster..."*. Detta är en ovanlig attityd.

Konspirationsteorier dyker upp som förklaring till "svekfullt" politiskt beteende. I brev 4086/95 till Ingvar Carlsson tycker Arne: *"Men det är väl svårt att säga upp det heml. avtal du har med SAF, kapitalisterna och Timbro-högern. De ser ju gärna dig som en 'galjonsfigur' som kan dupera många s k sossar att tro att Du & reg. har makten i Sverige"*. Brev 3537/95 är inne på ett liknande tema: *"Tro inte Göran Persson är någon gud eller allvetare. Han borde nog med det snaraste lyssna mer på det vanliga folket än på direktörsmaffian. Dessa har alltid, och kommer alltid, att försöka plundra de fattiga och sko sig själva och strunta i Sveriges framtid"*.

I brevskörden från 1995 har "markna-

den" börjat ställa krav på det svenska folket. Dess krav på besparingar uppfattas som både orättfärdiga och ohanterliga. I 4087/95 skriver Ninni: *"Att marknaden ska få förstöra vårt fina samhälle är ofattbart. Att vi alla ska dra vårt strå till landets överlevnad förstår jag, men någon måtta måste det finnas."* Christer i 4137/95 formulerar sig så här till Ingvar Carlsson: *"Jag menar att det här med marknaden hotar vår demokrati har många vetat i flera år, en del av oss kan inte klä denna kunskap i ord, men det är något man känner i ryggmärgen. Du måste fortsätta att visa detta i konkreta ordalag, först då kan du få folket med dig i kriget mot kapitalisterna."*

I brev 4142/95 söker Signar analysera begreppet marknad genom att skilja mellan marknad och kapitalister: *"Marknaden måste väl vara alla medborgares samlade tillgångar och behov... Mona Sahlin ...begagnade uttrycket marknaden, när hon menade kapitalägarna"*. Detta är ett sällsynt exempel på försök att tränga bakom begreppet "marknad".

Det förekommer ofta jämförelser av och omdömen om politiker och regeringar i breven, dock sällan med utgångspunkt i den konkreta politiken. Snarare bygger resonemangen på moral, inlevelseförmåga och personliga egenskaper. I 3991/95 jämför Asta den dåvarande socialdemokratiska regeringen med den föregående borgerliga: *"dom säger du är värre än Bildt"*, vilket förmodligen inte är ett gott betyg till Ingvar Carlsson. Å andra sidan anser Sigvard i 3581/95 att *"Ni är på rätt väg, men de kommer att ta tid. De går ju inte att ställa till rätta lika snabbt som borgarna förstörde landet"*. Vissa brevskrivare menar, ofta resignerat, att alla politiker är lika värdelösa. Här riktas denna synpunkt till den borgerliga regeringen: *"Ni har skyltt problemen på socialdemokraterna och påstått att det var deras fel som ni fått ta itu med. Visserligen var de inte bättre, men ni är ännu sämre"*. (5983/92).

En jämförelse mellan Bildts och Carlsons brevskörd

Breven till statsministrarna Carl Bildt och Ingvar Carlsson är i stort sett lika. De ger uttryck för ett panorama av åsikter och förslag på lösningar av de ekonomiska svårigheterna, de statsfinansiella problemen och arbetslösheten – ibland bittra, ofta personligt framförda. Förändringarna i opinionen är små när det gäller såväl sak- som principfrågor.

En märkbar förändring är att krisinslaget under perioden 1992–93 ersätts med en diskussion om ”marknaden” under 1995. Kampen mellan s-regeringen och ”marknaden” seglade upp som en central fråga under våren 1995. Vidare förefaller breven till Ingvar Carlsson handla om ekonomiska spörsmål i något mindre utsträckning än till Carl Bildt .

En jämförelse med andra studier

Det föreligger ett antal undersökningar av den amerikanska allmänhetens syn på ekonomiska frågor som är av intresse i detta sammanhang. Blendon m fl (1997) visar att det finns betydande skillnader mellan den ekonomisk-politiska världsbild som hålls av professionella ekonomer och ett representativt urval av ”vanliga” amerikaner. Ekonomerna har ett helt annat perspektiv än ”mannen på gatan”. De betonar andra mekanismer och lägger tyngden på andra förklaringsvariabler än allmänheten. Allmänheten har som regel bristfälliga kunskaper om samhällsekonomiska förhållanden. Utbildningen i ”economics” har klara effekter på attityderna till amerikansk samhällsekonomi. Dessa slutsatser finns bl a hos Blendon (1997) och Walstad (1996).

Vi är benägna att tro att de amerikanska resultaten kan överföras till Sverige. De sammanfaller med vår analys av breven till den svenske statsministern. Den svenska kåren av nationalekonomer om-

fattar inte samma ekonomisk-politiska åskådning som brevskrivarna.

Sammanfattning

Vår genomgång av cirka 500 brev till statsministern utmynnar i en bild av brevskrivarnas uppfattning, d v s av deras modell, om hur svensk ekonomi och ekonomisk politik fungerar. Denna ”svenska modell” består av ett fåtal element.

”Rättvisa” och fördelning är centrala för brevskrivarna. Den ekonomiska politiken är eller bör primärt vara en fråga om att ta från någon eller några grupper och ge till andra. Ekonomisk politik uppfattas som ett nollsummespel.

Kriser och obalanser orsakas ofta av att vissa grupper har tillskansat sig för stor makt och inflytande och betar sig på ett själviskt eller omoraliskt sätt. Sveriges ekonomiska problem är huvudsakligen ett fördelnings- och moralproblem. Relativt få av brevskrivarna behandlar tillväxt och möjligheterna att öka produktionen på längre sikt. Ökade offentliga utgifter som gynnar den egna gruppen motiveras – förutom av rättviseskäl – även vid några tillfällen med multiplikatoreffekter som får ”fart” på hela samhällsekonomin.

Det finns en stark tro hos majoriteten av brevskrivarna på politikerns möjlighet att styra det ekonomiska livet – om de bara har de rätta värderingarna, den rätta sociala bakgrunden och den rätta viljan. Politiker görs ansvariga för samhällsutvecklingen. De har makten – men förmår inte använda den på ett korrekt sätt. De missköter sig.

Den svenska ekonomin förefaller vara sluten, isolerad från omvärlden att döma av breven. Få av dem behandlar vårt internationella beroende, exportsektorns konkurrenskraft och utveckling.

För en nationalekonom förefaller många brevskrivare naiva och okunniga beträffande den svenska ekonomins funktionsätt och det politiska systemets förmåga att styra ekonomin. Brevskrivarna

betonar "rättvisa" utan att ta hänsyn till hur deras definition på "rättvisa" skulle påverka incitamenten för effektivitet och tillväxt i samhällsekonomin. De är därmed sällan medvetna om eller bekymrade för de kostnader som oundvikligen åtföljer offentliga ingrepp av det slag de rekommenderar. En alternativ tolkning är att de anser att kostnaderna för "ökad rättvisa" är väl värda att tas.

Däremot finns ofta en mer insiktsfull syn på ekonomin i smått, dvs rörande mikroperspektivet. De ekonomiska sambanden inom den egna verksamheten, familjen eller i den privata ekonomin förefaller tydliga för en övervägande del av brevskrivarna.

Det vore alltför lättsinnigt att avfärda brevskrivarna som enbart nationalekonomiskt utbildade kverulanter. Snarare är det rimligt att tolka deras resonemang som en återspeglning av den ekonomisk-politiska miljö som utvecklats i Sverige. Svenska politiker har lovat att de kan "lägga det ekonomiska livet tillrätta". De har som regel ställt i utsikt att en röst på dem ger välfärd, rättvisa, sysselsättning och trygghet på det individuella planet. De har i det offentliga samtalet hävdat att de kan skapa sysselsättning och en god inkomstutveckling för den enskilde. Många väljare har övertygats av budskapet. De har trott på sina politikernas löften och har tillägnat sig deras världsbild.²

Den ekonomiska utvecklingen under 1990-talet – vare sig för samhället i stort eller för den enskilde – har inte blivit den som politiker lovat. Något har gått snett. Då griper många till pennan och skriver till statsministern. Nu möter statsministern, den främste representanten för den politiska makten, väljarnas besvikelse. Breven avslöjar således den ekonomisk-politiska bild som politiker har bidragit till att skapa i vårt land. Breven kan därför tolkas som ett tecken på framgångsrik ekonomisk-politisk indoktrinering.

Innehållet i breven bör vara en tankeställare för representanter för svenska

massmedia. Media har troligen bidragit till den världsbild som återspeglas i breven genom fokusering på kortsiktig fördelningspolitik och nedtoning av långsiktiga och mer svårbegripliga förlopp rörande tillväxt och effektivitet.

Vi ser också skäl för den svenska ekonomikåren att granska sin pedagogiska uppgift.³ Nationalekonomerna bör kanske fundera mer kring frågor som: Hur kan allmänheten ges ökade kunskaper rörande svensk samhällsekonomi? Bör inte nationalekonomerna känna sig kallade att förstärka den demokratiska processen genom att bättre sprida ekonomisk analys och insikt?

Referenser:

- Jonung, L red [1996], *Ekonomerna i debatten. Gör de någon nytta?*, Ingenjörsvetenskapsakademien och Ekerlids förlag, Stockholm.
- Blendon, R J m fl [1997], "Bridging the Gap between the Public's and Economists' Views of the Economy", *Journal of Economic Perspectives*, vol 11.
- Walstad, W [1996], "Economic Knowledge and the Formation of Economic Opinions and Attitudes", kapitel 10 i P. Lunt och A. Furnham, red, *Economic Socialization: The Economic Beliefs and Behaviors of Young People*. Edward Elgar, Cheltenham.

² Även den nationalekonomiska professionen har bidragit till denna bild av politikens möjligheter. Den ekonomiska teorin har ofta beskrivits som en "verktygslåda", vilken rätt använd kan förbättra det ekonomiska läget.

³ För en diskussion kring dessa frågor, se bl a de olika bidragen i Jonung [1996]